

ДІЛО

ВИХОДИТЬ ЩОДЕННО ПЕРЕДПОЛДНЕМ

РЕДАКЦІЯ
І АДМІНІСТРАЦІЯ:
Львів, Ринна 4, 10, П. пов.
Конто почт. шл. 143322
Адреса для телеграм:
«Діло», Львів.
Гол. Редактор приймає від
11—12 год. передполуднем
Рукописи не заставляються.

ПЕРЕДПЛАТА:
Місячно: в краю 450 зод.
За границею:
В Америці 1 долар, Франції,
Голландії, Бельгії 20 фр. фр.,
Італії 750 ал., Німеччині 750 ал.,
Швейцарії 3 ш. фр., Чехо-
словацькій 30 ч. к., Румунії 150
лей, Болгарії 750 ал., Австрії
750 ал. — Займа адреси 1 зод.

В СПРАВІ ОГолошень
ЗВЕРТАТИСЯ ДО АДМІНІ-
СТРАЦІЙ
ЦІНА ОДНОГО ПРИМІРНИКА
20 сот.

Визов демократії.

Львів, 31. травня 1927.

У важких може й переломових хвилях теперішнього міжнародного положення, коли увага всього світу звернена на англійсько-радянський конфлікт, коли прилюдна опінія занепокоєна новим маревом грізної війни, виступив італійський фашистський диктатор з сенсаційною промовою, що при іншій міжнародній констеляції спричинила б повільні статей у найвпливовішій пресі світа та цілу низку полемічних промов не з одної трибуни європейських парламентів.

При нинішній міжнародній констеляції впала ця промова у світову політичну гушту перш за все як визов усій демократії, а далі як якесь „апокаліптичне“ всеспасаюче *credo* для всієї світової реакції. Шож казав Муссоліні? Покликаючи на андану фашистами перед двома місяцями т. зв. велику карту праці, на підставі якої весь італійський народ має перетворитися в спілку всяких станових і професійних синдикатів і корпорацій, італійський диктатор кинув у своїй мегаломанії дия 26. травня ось які знаменні слова:

„Ми створили корпоративну державу, що змусила знов парламенту. Та падає, яка гідно функціонує, буде тривати цілий законодавчий період. Однак очевидною справою є те, що завітніша палата (парламент) не буде подібна до нинішньої. Гімі 26. травня, врочисто хоронимо брехню загального демократичного голосування. Завтра теж будемо мати парламент, але він буде еманцією корпоративних організацій. Протягом цього року або в найближчому році будуть установлені форми, згідно з якими покличуться до життя корпоративну палату (парламент).“

Отже Муссоліні піднявся, як бачимо, неабиякого завдання. Зрівні загальним, рівним голосуванням цілком подібний до того, який вже давно провели у себе російські комуністи. Замість більшовицьких рад мають в Італії прийти фашистські корпорації. Ідея похорони „демократичної брехні“, як зве загальне голосування Муссоліні, не нова і не чим видумана, бо її народження та реалізацію мусно приписати більшовикам. Та всеж між фашистською і комуністичною диктатурою є одна сутня різниця. Коли комуністи диктатурою хочуть довести шлий світ до знищення кляс і стаців, коли хочуть усе людство підтягнути під один комуністичний тразок, арівняти його культурно і соціально, то Муссоліні диктатурою фашизму хоче відродити ставий імперіалізм римських цезарів, хоче накинати свою волю не тільки своїй нації, але цілому світові, словом хоче відреставрувати велич старої римської імперії, що опанувала колись шлий знаний тоді світ. Очевидно, що новочасний римський імітатор цезарівської пози світа не підібє, бо за короткі в нього руки і за мало сили.

Та нечувано велика доза мегаломанії всадовилася в ньому на добре, коли вимовив такі слова: „Мушу собі заповнити керму над італійським народом щонайменше на протяг 10 до 15 літ. Є це неминуха потреба, бо мій наслідник ще не вродився“. Треба мати дійсно величезну дозу авторекліамі, треба затримати всяке почуття міри, щоби

до тої міри чванливо і до тої міри цинічно обезцінювати всіх своїх сучасників та вивисувати себе їх коштом. В старому Римі цезар мав титул *divus*, а деякі дегенерати на цезарських престолах просто вірили в те, що вони боги і вимагали для себе божеських почесностей. Муссоліні ступає їх слідами, словом малпує.

Остання промова фашистського диктатора замітна не лише визовом, киненим усій демократії світу, не лише заповіддю нової системи парламентаризму, не лише мегаломанським маяченням, але ще більше заповіддю вірвання з мирним духом Льюкарна. Мініатюрний імітатор цезаризму заповів, що протягом 10 літ Італія доведе свою армію до 5 мільйонів жовнів, скріпить і побільшить нечувано свою маринарку, а повітряну флоту поставити так, що „поверхні крил аеропланів зможуть заслонити блеск сонця на італійській землі“.

Словом „величаві“ перспективи для бідної нині Італії! Невже вона витримає ці експерименти з 5-мільйонною армією, з великанською флоту та заслонюючою сонце повітряною ескадрою? Муссоліні каже, що витримає, бо він перебуває Італію на корпоративну дер-

жаву, з корпоративним парламентом, одним словом перетворює італійську націю в таку машину, яка, удохловлена старезним цезарівським духом староримського імперіалізму, буде виконувати волю і всі забаганки Муссоліні. Експеримент це неабиякий і до того експеримент болючий, бо доконуваний на живому організмі італійської нації. Заінішовані останніми часами великанські археологічні розкопки Геркуланум, переливання води з озера званого „зеркалом Діани“ до штучно твореного басейну, щоби з його дна видобути пливачі колісь палати, побудовані одним з „божеських“ дегенератів на цезарівському престолі, і давно затоплені, а далі цезарівські пози самого фашистського диктатора з відновлюванням усяких староримських парад — ось усі ці гіпотетичні засоби, що мають зачарувати та осліпити італійську націю та відлати її в беззастережну неволю Муссоліні.

Однак треба надіятися, що італійська нація всієї обтяжуючої її муссолінівської „мобілізації“ не витримає, отрясеться від отруйного чаду та стрясє з себе весь страшний баласт фашистського позування, що так дорого її коштує.

стему, для країни одну позитивну річ: а саме тріакий уряд, незалежний від парламентських припадків, а виключно від компартії, адатний передавати дальше свого носа і переводити в діло закромі на дальшу мету політичної пльни. В цьому радянська система безумовно виявила деякі позитивні риси. Не заперечить цього ніхто, хто здає собі справу з того, чим була для Росії думська Керенщина, тай хто своїми очима бачив, як радикально дезорганізували Україну в часи слабосильної Центральної Ради з її рідною дитиною — отаманщиною, сумної пам'яті.

Тай навіть не в комунах тут річ. Комуназм — скільки б він і не був пустий, і яловий, і безнадійний, як господарська система — в даних відносинах має свою вартість — як ідейне спійло правлячої олігархії, спійло, без якого країна пірнула б знов в анархію Керенщини й отамано-макнйшани. Хто заперечить, що в порівнянні з цими явищами (пам'ятаймо, що елементи їх досі не вигинули, а чигають „своєї“ нагоди!) комуністична химера — не тільки „менше лихо“, а просто така додатка річ *sh generis*. Автор цих стрічок довго жажався признати це, а навіть образився був, коли в часі мирової конференції 1919 р. заважав йому був таке, на підставі рапортів американських очевидців, близький дорадник през. Вільсона. А все таки воно правда.

— Яка найкраща конституція? — спитався хтось старого Солона.

— Як для кого і в яку хвилю — відповів легендарний законодавець.

(Докінчення буде).

В. Левницький.

Після розриву.

(Від власного кореспондента.)

Париж, 25. травня 1927.

I.

Вчора пополудні британський прем'єр проголосив розрив з Москвою, а нині рано надармо пережидано цілу стирту льондонських і париських газет — ніякої відповіді на самозрозуміло ставлене питання: що далі? Ні відповіді, ні навіть якогось ялового натяку на відповідь. Що найбільше, тай це ще сумніве — не натяки, а тільки натяку на те, яке буде становище французького уряду в ситуації, втвореній льондонською постановою.

Річ можлива, що до того часу, коли цей допис напісав на сторінки „Шла“, телеграми принесуть Вам уже конкретніші звістки й відповіді на питання, які всі собі ставимо, — можливо, хоча й непевно.

Що далі? Що буде далі? Всякі можливості, можливі, навіть найабсурдніші — на перший погляд. Нове видання кримської війни з 1854 р.? Чи японської з 1905 р.? Відновлений похід Болеслава Хороброго з 1921 р. з „дрестровими“ в хвості? Може ще з волюхата на правому крилі? Може всі ті благодати наразі? Може тільки одна з них? Може дві? Може — ніодна?

Чи справді, як дехто тут здогадується, Франція хоче використати найбільш ділі й тижні на те, щоби припертим Англією до муру радянським володарям видерти признання царських позик, а своїм внутрішнім комуністам придусити трохи горла? Та чи Англія справді залишила собі найбільш тижні на те, щоби перетягати на свій бік Німеччину — уступками в Надренщині? В колоніях? Де-інде?

І чи цей стан між миром і війною, стан ні мировий ні воєнний, напружений стан, буде довго налягати на світ, Європу і нас у ній нещасних? Чи перейде він у хронічний? Чи може раптом — Бог зна, з котрої сторони світа, — і святі знають, з якого приводу — вискочить іскра і, наче подія з 28. червня 1914 р. в Сараєві, запалить засвітніть смолоскип війни?

II.

Нічого не знати і ніщо не певне. Ніщо — крім одного: що дипломатія Радянського Союзу потерпіла оце грубу поразку, а зосібна, що дипломатія ця роками цілком і на різних точках земної кулі різне й удачно працювала — правда, не *pour le Roy de Prusse*, як Людовик XV., а просто — *ad majorem Poloniae gloriam*, на славу й шастя Річпосполитої. Тої самої Річпосполитої, якій більшовики поможли стати на ноги — коли ззаду наступили були на галицьку армію, яка фронтом боролася проти поляків, — Річпосполитої, якій вони дали в Ризі вимірну східну границю, викросну на живому тілі України, — тої самої Річпосполитої, яку більшовицький Талеран, Чічерін, своєю „зручною“ варшавською гостинною так удачно наділив неочіненою британською протекцією, так довго їй до того часу відмовляваною.

Є по обох берегах Збруча „ниші духом“, котрі — глузуючи собі з догми непомилності пави в справах церкви й віри, рівночасно твердо в сліпо вірять у догму непомилності всяких Радеків, і Гіновесих, і їм же подібних магіє, у справах заграничної політики. Льондонський уряд повинен би викликати застанову в цих віруючих, а бодай кинути в їх домірені душі зерно сумніву що до всевідучості дотеперішніх інспіраторів заграничної політики Радянського Союзу, які є рівночасно й виконавцями позаушників, які союзна дипломатія шораз щедріше зливає — в Китаю, в Лондоні, і навіть у Варшаві.

Нова бєтє, що мова тут усе тільки про союзну дипломатію й про заграничну політику Союзу, а не про щось інше. Бо саме в заграничній політиці Союзу — шкідливий Союзомі взагалі, а Україні й українському народові зосібна і передовсім — тут річ, а не в радянській конституційній системі, і навіть в комуністичній химері.

III.

Система радянської конституції, викладаючи в себе поза плоти парламентарну си-

Secour rouge international

В Галичині мабуть мало хто й чув, хоч у Європі це ні для кого не секрет, про існування тайної більшовицької організації „Secour rouge international“, як її називають французькі газети. Є це, власного кажучи, міжнародна організація чорного терору, яка має на своїй совісті не один терористичний акт. Досі цілком міжнародній чрезвычайній шастині ховати кінці завдяки поблизливості і чемності європейських урядів до більшовицьких дипломатів та їх акцій — чемності, викликаній надіями на те, що може адається тайк дїтє зі СРСР до якогось ладу (сплата довгів, торговля). Більшовицькі агенти без жєнади використовували цю поблизливості, не стрічаючи майже ніколи якоїсь перешкоди для своїх замаскованих пльни. Та ось недавно і їм нога трохи послизнулася. Побачивши, що діяльність головного інструктора згаданої вище терористичної організації, польського жєда Юліана Гелєра, перешла всякі можливі межі, поліція аважала виказання його арештувати, коли він їхав з Львєвєду до Риму з пашпортом Робєрта Шмїдта. При Гелєрі знайшли 70.000 франків невідомого походження, а за користування чужим пашпортом засудили на 6 місяців арешту.

Таким чином все обійшлося тихо і мирно, Гелєр сидить, а ниток, які ведуть від нього просто до Раковського, залишилися недоторкованими, бо не можна ж Раковського саджати у в'язницю, коли політика вимагає, щоби з ним велася переговори.

Але на біду французька прєса не має такого тонкого політичного нюзу, як французька поліція, і дивиться на ці справи без жадних окулярів.

„Фігаро“ з 13. травня в передній статті розкладає історію Гелєра, якого називає делегатом III. интернаціоналу в „міжнародну терористичну організацію“, описує цю організацію як найгірший витвір більшовизму і спричиняючу багатьох атєнтатів в тім і вибуху в Софії, а далі пере-

єдність на факти для українців дуже цінна.

Постановили цю біду — говорити газеті — а на будинку де й Вінет ч. 114 і там часто бував юнхен українського генерала Петруши — Шварцберта. Стверджено, що юнхен Шварцберт часто зустрічався там з „делегатом“ Юхимом Гелером. З цього легко вивести, що юнхен Петруши було вирішено у Москві і перевезено у Париж на те, щоб побачити більшовицького такого небезпечного ворога. І та широка праця, яка ведеться в пресі і в публіці, щоб приготувати оборону Шварцберта, показує відносно цієї організації і великі кошти, якими вона розпоряджається.

Щоб скласти Шварцберта від кари, Гелер не міг бути ні перед чим і ні перекладачем, що процес буде мати шлюком несподіваних наслідків.

Газета далі перераховує ряд фактів, коли французькі судді оказувалися дуже короткозорими і не бачили за обвинуваченими „тією III. Інтернаціоналу“, й вимагали призначення особистої комісії, яка перебрала на себе всі справи у боротьбі з комунізмом.

Але більшовицьким не все йде так легко як справа Гелера і до цього часу Шварцберта. Йоді і їм приходиться пережити неприємні хвилини як у Лондоні при 93-годинному тисні в торговельній місії.

При розборі захоплених паперів знайдено, як каже той же „Фігаро“ в числі з дня 15. травня, документи, що недовгожачо малюють ролю більшовицької у справі юнхена С. Петруши. Та хоч від Лондону до Парижа дуже недалеко, але чи встигнуть короткозорі, як каже „Фігаро“, очі французького судді з цими документами знайомитися, побачити на недалекому процесі.

М. Скальський.

З життя української еміграції в Празі.

Реферат про українську школу під Польщею. — Соціалістичний вечір з нагоди відкриття першої школи Союзу Славянського Союзу.

Українська школа в Галичині була теж однією реферату, який відбувся дня 21. п. м. в Празі з ініціативи Української Академічної Громади. Референт, проф. Сірополько згадав про польську конституцію і міжнародні договори, на підставі яких Польща зобов'язалася дати можливість культурного розвитку всім національностям в межах сучасної Польщі. Обговорюючи сучасний стан українського шкільництва в Галичині референт порівнював його зі станом перед війною, при чім наводив свідчення українських шкіл і ріжні розповіді польських властей в шкільних справах та наводив проведення тих розпоряджень у житті серед українського населення. Прочитав деякі уступи і вірші і сучасних польських шкільних підручників як також українські уступи і вірші з підручників, які були заборонені або через

які ті підручники польська влада конфіскувала. Далше згадав про боротьбу і змагання українського народу в Галичині за свою школу і поступання польських властей при проведенні шкільного ліцею. При кінці свого реферату згадав збори „Рідної Школи“, хоча реферат відносився лише до державного українського шкільництва. Згадуючи про одностайний і рішучий виступ українського населення Львова проти знесення української школи ім. Шашкевича, референт зазначив, що колиб „судити і в цілій Галичині український народ так поступав, то польські урядові чинники не могли би собі далше на дотеперішню практику. На думку референта найближчий вихід зі сучасного положення був би, колиб учителі українські і народності згуртувалися біля свого станового товариства, а українське населення біля товариства „Рідна Школа“. Треба додати, що реферат був дуже цікавий, лише на жаль між українським студентством у Празі дуже мало було цікавих, а ще менше між старшим громадянством. Присутніх було всього двадцять осіб (ані одного професора за виключком самого референта).

Соціалістичний вечір з нагоди відкриття першої школи Союзу Славянського Союзу відбувся 23. п. м. в Празі. Школу засновано з ініціативи чеського соціаліста, а в Союзі Славянського Союзу заступлені чехословаки, югославці, поляки, росіяне емігранти, лужичані серби і болгарини. Завданнями школи є взаємодопомога, а темами лекцій є: „Ідея славянства і соціалізм“ (представники поодиноких народів, заступлених у союзі, висловлюють там свої погляди про славянську ідею та про завдання, які при здійсненні цієї ідеї повинні соціалізм виконати). Далше лекції будуть про історію та розвиток соціалізму в Чехословаччині, про організацію гімнастичного виховання, організацію і устрій соціалістичних поодиноких народів (статисти, засадничі резолюції, регуляції і т. ін.), про відношення соціалізму до війська, спорту, сквату і т. д. У шкільній має теж бути рішено, де відбуватиметься найбільша школа і коли.

На відкритті теперішньої школи прибули, між іншими, голови поодиноких народів соціалістичних союзів і вони висловили привітальні промови на соціалістичних вечері. Перший говорив голова чехослов. союзу. Витуючи присутніх висказав радість, що всі запрошені прибули (українців не було). Далше підкреслив велику любов до всіх славянських народів і сказав, що чехи ніколи не погодяться з тим, щоб і найменший славянський народ бувгноблений. Нема сили, якби могла їм ту любов виражати. Поляк у своїй промові звернувся спеціально до присутніх росіян з бажанням забути про все, що було. В подібній дусі говорив голова російських союзу (проф. Вергун, родом з Городка Ягала, що вступив консквентно заперечує існування української нації). Рівнож подали собі руки серб і болгарини.

У програмі вечора були пісні чеські, польські, сербські, російські, болгарські і лужичансько-сербські та вірші чеських союзу. На жаль не можемо описати виконання віршів, бо до того треба знавця, щоб можна представити, чого може доказати планове гімнастичне виконання.

В. Т.-к.

Вічевий рух.

Віче в Поллі, пов. Львів.

Дня 15. травня ц. р. відбулося заходом Повіт. Нар. Комітету УНДО віче в Поллі, львівського повіту. Простора подвіря Одеської Верхівської наповнилася громадянами Поллі й сусідніх сіл: Бродок, Новосілок, Коасова і Гаушів. Віче отворив о. С. Фітьо. До прейшій зборів вибрано господаря Павла Яремку, Івана Верхівського, Володимира Думча з Поллі й Івана Гелету з Гаушів. Реферат виколося Іван Ліщинський зі Львова. В дискусії забирали голос: ч. П. Вишневецький з Бродок, що говорив про способи боротьби з виборними надухачами по громадах, п. Гринь Цимбала з Бродок, що говорив про просвітню культуру й господарську організацію села, п. Олекса Хоміцький з Бродок казав на безправну перемену у всіх назаних громадах українських шкіл на польські, про безправства польських учителюк, як прим. у Гаушів, на надукаття з грішима, що титулом високих адміністраційних і шкільних кар складають наші люди, які то гроші, замість на фонд убогих у громаді і бідної молоді, діваютьсь в кишенях непокірливих людей. Бесідник казав також на те, що через недостачу у нас виборних зверхностей пропадуть для нас воєнні відшкодування при відбудові. Віче закінчено ухваленням резолюції проти комісарської господарки й перестарілої виборної організації й вибором громадського виборчого комітету.

Віче УНДО в Черкасах, пов. Львів.

Дня 22-го травня ц. р. відбулося заходом Повіт. Нар. Комітету віче в Черкасах, львівського повіту. Широке подвіря п. Миколи Костюка виконали зовсім громадяне Черкас і сусідніх сіл: Дмитра, Кагула, Горбачів, Лубани і Сербіж. Віче отворив місцевий господар Антін Дерев'янка. До прейшій покликані місцеві господарі: Пилип Синенського, Іван Кікеру і Михайл Шелеста з Дмитра. Секретарював студ. Володимир Федак. Реферат про політичне положення українського народу і про вибори до громадських рад виколося голова Повіт. Нар. Комітету п. Іван Ліщинський зі Львова. В дискусії казав між іншими слово громадський писар Лазарук з Горбачів і казав, що львівський староста казав виразно інсинувати громади, як такі, на виборчу лісту і кола з правом вибирання і що впадучий громадою податок береться на увагу при творенні кол. З цієї то причини до 1-го кола в Черкасах не увійшов ні один господар! Те саме діється по інших громадах. На лісту виборців 1-го кола вписано прим. будинка, на лісту 2-го кола постеруноків, бо вони нібито платять високий податок від своїх службових поборок... П. Синенський нарікав на те, що наслідком бездіявального поліційного доносу до старостів за-

Чи пили Ви коли правдивий китайський Чай? Можна його дістати у фірмі „Д. Санш і С-ко“ у Львові, вул. Ізюва ч. 14., (дім Тов-а Качковського). 2115 3-3

крито т-во „Луг“. Коли згадав про правдивий місцевий команданта полції й учительки-полки при збірних польських акціях у Черкасах (а селі крім двох жили) і одного будинка нава повільно повстало між місцевими порушеннями. Жили виступали з жалобами, що вибирання вибирання командантом і учителями т-во видувало від них від них на чистім, зовсім незалежним папері, в році таке, що вони просять закінчити їх від кари за непосидання дітей до школи і т. ін. Ухваленням резолюції і вибори громадського виборчого комітету закінчено збори.

Теребовля і теребовельський повіт.

Дня 10. V. 1927 відбувся у Теребовлі — як це ми вже повідомляли — великий віче сільських Пов. Ком. УНДО, яке казав гарною промовою о. Ст. Мохавський. — Про вибори організації реферувала д-р А. Заплатний. В оживленій дискусії забирали голос багато селян. Ухвалення в кожному селі і містечку виборчий місцевий виборчий комітет. Через тиждень, то є 17. V. 1927, відбувся вже двірочна нарада делегатів виборчих комітетів майже з усіх сіл і містечок нашого повіту, на якій поспішено докладно постановили виборчий порядок особливий, що відноситься до укладання ліст і виборчих рекаляцій. Учасники наради ставили багато запитів і на них давали відповіді та пояснення. Вказано також особі, які будуть давати поради підчас цього порядку виборчого. — Дня 22. травня відбувся місцевий жіночий гурток перше жіноче жіноче віче в Теребовлі, на якому явилось що найменше 700 учасниць — при участі п. Богачевської, Б. Баранової, яких реферати вислухали з великою увагою. — Крім справ, що відноситься до організації жіноцтва, порушено також справу громадських виборів. — По рефератах була оживлена дискусія. — Дуже річезі влучні зазиви і погляди учасниць віча як на справу загальну, так також дотичні жіночої організації повинні додати попитовому жіночому кружку охоти до ще інтензивнішої праці серед жіноцтва, яке тепер поєднує дуже добрий матеріал до всієї праці й організації. — Місцева міщанська організація розвивається гарно. Вже від довшого часу відбуваються щонеділі сходили членів, на яких розбирається актуальні політичні справи, а в теперішню хвилю справу виборів до міської ради. Та організація аргументує досі вже багато ситового міщанства і є надія, що з часом приєднається до неї дуже поважна щодо числі і сили наше міщанство. — Цей короткий огляд не був би повний, якби не згадали про спробу хлібодайні скласти віче в Теребовлі. На означений день, то є 22. травня 1927 на 11 год., в польському „Соколі“ милося кілька осланих членів з Слав'янішчини і доки чатали виборчий ліст в селі було тихо — з ханцею, коли збоїдські агенти почали робити невеликі наїзди на нашу національну табу — окликав „Гамба!“ і „Геть зі зрадників!“ не було кінця — збори прибрали тигрину наставу, що хлібодайські агенти поховалися за спинами поліції і соросні повтікали. Це викликало дуже великий жах у місцевих протекторів хлібодайних з польських кругів, які за всяку ціну хотіли мати хоч слабі позначки, що там

Мих. Рудницький.

Драматичний конкурс.

(Продовження.)

2. Один сумнівний текст і 20 слівих.

З усіх родів: історичні пєси можуть рахувати у нас на найбільший успіх. Вони — патріотичні; мають готові дієві особи, яких іма заступає нам (і здебільша авторів) їх характеристику; подій постачає історія, а автори вільно з ними зробити, що хоче. Але як важко написати історичну пєсу у сучаснім розумінні, із сучасною технікою! Чи маємо таку у нашій літературі?

Одна з найкращих у цьому конкурсі „Ордалийний суд“ має всі хибі наших дотеперішніх. Те, чим вона відбиває від інших — поезія, подих літератури. Але є в ній також література і в другім значінні, Верленівським, себто книжковою надуманістю, штучністю. Добре: Шекспірівська форма; але де порив і що зробити із такою скількистю дій (аміною яв) без великого режисера, що злив би їх в одну цілість? Що за жалюві сценічні ефекти: на сцені домовина, а якої має показатись осуджуючий палець помершої! З якою кіновою швидкодією особи переходять таку еволюцію як поворот до національності своїх предків! Скільки разів ми бачили вже повторену примару Офелії скомої, нованой з Касандрою! Як мучать нас нині сторінкові віршовані тиради!

Шкаву несподіванку зробив членам журі автор історичної пєси „Дон Кіхот в Етенгайму“. У при-

знали найкращою і гідною нагородити, але... вона має одне неабияке „але“: прокидає підозріння плягіату. Журі стояло на становищі, що краще голосно признатись до цього сумніву, як скривдити талант, відкинувши пєсу на підставі самого підозріння. Мушу прилюдно признатись до гріха, що я найзавзятіше боронив погляду, що вона — неоригінальна, а просто перекладена. Автор і читачі вибачать мені, що я не знаю 100.000 пєс написаних від доби Наполеона і не в силі віднайти оригіналу. Ії автори лекше доказати свої повні права до неї, ніж спеціалістам від 10 літератур найти її джерело. Коли шим джерелом є тільки джерело натхнення нашого земляка, тоді ми маємо справжній драматичний талант. До цього таланту бракує йому тільки вивчити мову, яка лишається за далеко позаду його почуття стилю, знайомості історії і сили творити живі сценічні постаті.

У всьому конкурсі вражає мінімальне число комедій (2). Лишити на сцені два трупи із трьох осіб (є така пєса), лекше як зробити в трьох діях два добрі дотепи, — чого не можна сказати про дві прислані комедії. І нині три-чотири пєси, наскрізь психологічні, затросні тим самим бачилем, що сусідній та революційні: герої за багато фільмософують; ще й на тему свабідного кохання, яке одночасно „продукують“, а могли би це робити розумніше та краще.

Більшість авторів ставилась до своєї пєси менш-більше так „на чхачує“, як більшість їх героїв до світа. Деякі прислали недбайливу

мазанину, а один з них попросту бруліон, страшним почерком, на папері, якого вживають лише письменники у нужді, та великі пани у потребі. За лектуру таких рукописів члени журі могли були розділити премію поміж себе, в нагороду за свої муки. Може би й осолодили собі кількома доларами думку, що прибудили кілька нових (ще й невідомих!) ворогів, ображених за несправедливий осуд.

Чи потішати наших драматургів, що в літературі знаємо випадки, коли пєси признані критикою невідатними, мали успіх? Так було з пєсами на перший погляд несценічними, — (нпр. Чехова, Тургенєва, Меріме, Мюссе) блідими підчас лектури. Пєса є єдиним родом творчості, в якого осуді рішаючий голос має широка публіка. Коли вона „іде“, критика часто стає безсила або приневолена тільки розяснювати причини її успіху. Трагедією наших драматургів є те, що вони не мають театру, який відтворив би як слід їх текст і дав їм змогу побачити хибі свого твору. Більшість французьких драматургів спершу бачить свою пєсу на сцені, а шойно тоді пускає її в світ, виправивши те, чого без сцени важко інколи запермити навіть досвідченому письменникові.

Не маючи цієї помочі, де таку велику ролю грає досвід режисера, наші драматисти повинні птти за іншим прикладом французів: шукати собі співробітників. Пєса написана спільно, двома авторами, є у сучасній французькій драматичній продукції буденним явищем; є пєси, що носять імена двох трьох

батьків. Письменники з найбільшим іменем, до „безсмертних“ членів Академії включно, не цураються такої спілки. І відомо, що наша література не довела драми до такого містечтва, штукарства, леготсти, винахідливості та рутини, що французька. Є письменники богачі на ідеї; є інші, що мають „сценічний нерв“, легке перо, гумор або критичний хист і додадуть або віднімуть пєсі те, чого вона потребує, щоб оминуть банальності та зміцнитись новим елементом, що часто нагадує зміцнюючий серпанчик влитий у виснажений організм.

Ця думка приходила мені найчастіше підчас лектури 21 пєс, серед яких неодай давала першою дією надію на цікавий драматичний конфлікт. Були і такі, які збуджували жалю, чому автор не почав своєї пєси шойно від останньої дії, збривши з неї першу. І коли члени журі вказували сям-там на цікаві моменти поодиноких пєс, я пригадав собі відповідь одного французького директора театру авторів, що прийшов сентатись, на його пєса прочитана і може бути виставлена: „Я, театральний критик і автор, що мав грати головну ролю, прочитавши вашу пєсу, погодивсь, що одну дію в трьох тирадах викинути або переробити“. Втішений автор: „Яку?“ — „Більше в тому, що кожний з нас показав на іншу“. Подібно відповідь мав дати Вислянський одному молодому драматургові: „Бачите... ваша пєса... неоподана... але її текст треба би написати наново“.

